

**Kiss Róbert Károly:
A Szegedi Egyetemi Ifjúság egységszervezet létrejötte**

A diákegység létrehozatalára tett erőfeszítések

Az 1921-től Szegeden működő Ferencz József Tudományegyetemen a kezdetektől nagy motiváltsággal próbálnak a diákok különböző ifjúsági egyesületekbe tömörülni. Az 1919-ben a kolozsvári joghallgatókból és a „Ludovikások” sikertelen felkelése után Szegedre menekülő fiatalokból formálódó Magyar Főiskolások Nemzeti Szövetsége majd az Egyetemi Kör 1922 folyamán, tehát az egyetem megnyitása után rögtön feloszlik és átadja helyét a korszakot meghatározó egyesületeknek.¹ A fővárosban 1919 augusztusában létrehozott Turul Szövetség, mint amolyan „ernyőszervezet” gyors gyarapodásával, növekedésével 1922-től a szegedi egyetemen is megveti lábát. A harmincas évek közepére a maga 600 fős létszámával a legerősebb egyetemi egyesületté növi ki magát. Megalakítják saját diákszervezeteiket a székely és a délvidéki hallgatók, létrejöttek a vallási alapon álló katolikus, református, evangélikus, unitárius és zsidó hallgatók szervezetei. Érdekes színfolt volt ezen felül az alapvetően baloldali irányultságú Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának megjelenése 1931-ben.² Az egyesületek számának nagyságából, a felekezeti és egyéb kategóriák szerinti tagolódásból is látszik a diákság egységességének a hiánya. Ennek az állapotnak első ízben 1938-ban kívántak véget vetni, amikor az Emericana részéről felvetik az egység gondolatát. A kezdeményezésben burkoltan a Turul Szövetség kizárólagos szerepe, ifjúságpolitikája, a vallási megosztottság kritikája hangzott el. A diákegység 1938. IV. 27-én, Gelei József rektor támogatásával bontott zászlót.³ Az Egység Diákszervezet bérelt irodában kezdte meg munkáját a Petőfi Sándor sugárút és a Dugonics tér sarkán. Aktivitásukra jellemzően, látványos akciókkal hívták fel magukra a figyelmet. Felvidék visszaszerzése alkalmából Kassára nemzeti zászlókat küldtek, valamint a hallgatóknak kulturális és szociális célú támogatásokat, a tanulmányaikat elmélyítő gyakorlati képzések megszervezését vállalták.⁴ Az egységmozgalomban megjelentek a különféle specializált szakterületek szerint dolgozó ún. hivatásszervezetek, amelyek az egység szakmai munkáját voltak hivatottak elmélyíteni. Az egységmozgalom szerepe és aktivitása rövidesen alábbhagyott,

¹ VICZIÁN JÁNOS: *Diákelet és diákegyesületek a budapesti egyetemeken 1914–1919*. Budapest, 2002. 310–313. és *Beszámoló a szegedi Ferencz József Tudományegyetem 1922/23–26/27. tanévről*. Szeged, 1928. 175.

² KISS RÓBERT KÁROLY: *A szegedi Ferencz József Tudományegyetem története az 1930-as évek elején*. In: „Mert annyit érek én, amennyit ér a szó...” Szerk.: OLASZ SÁNDOR, ZELENA ANDRÁS. SZEGED 2009.206–207.

³ A szegedi egyetemi hallgatók szerdán kimondták a diákegységet. Délmagyarország XIV. (1938) április 28. 1.

⁴ Munkában a szegedi „Egység Diákszervezet”

részben, mert a hivatásrendi mozgalom visszavonulása után nem volt elég a belső szakmai tartalma, részben meg azért, mert ekkor is voltak összekötetésekkel rendelkező „kopaszodó” diákvezérek is, meg még egy-két tanár is, akiknek nem volt érdeke, hogy egységes legyen a deákság.⁵

1940. augusztus 30-án a második bécsi döntés értelmében visszatér az anyaországhoz Észak-Erdély és így Kolozsvár városa is. A Kolozsváron korábban a románok által bitorolt javak számbavétele és átvétele után Balogh Artúr volt kolozsvári diák parlamentben elhangzott, gyújtó hangú beszédét követően, két évtizedes szegedi tartózkodás után a Ferenc József Tudományegyetem visszatér „bölcsőjébe”. A megmaradt infrastruktúrára és tanári karra alapozva Szegeden formailag új egyetem jön létre – de facto a régi munka folyik tovább – Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem néven.⁶ Az 1938-as kísérletek után a szegedi diákegység létrehozatalát Szent-Györgyi Albert, a Horthy Miklós Tudományegyetem elsőként kinevezett rektora veti fel, aki – a pro forma új egyetem falai közé – új stílus megteremtését ígéri az egyetemen. Nem pusztán a diákság és szervezeteinek egységéért száll síkra, de az oktatás szellemének a tanár-diák kapcsolat megváltoztatásáért is.

Mivel a korábbi diákszervezetek munkáját finoman szólva sem nézte jó szemmel, minden eszközzel megpróbálja azok lába alól kihúzza a talajt egy új egységmozgalmat indítani. Ennek érdekében kiküldi Polner Ödön jogászprofesszort, hogy mérje fel az egyetemen található ifjúsági egyesületeket. Ennek során megállapítást nyer, hogy 14 egyesület közül csupán három alakult meg az egyetemi Tanulmányi, Fegyelmi és Vizsgaszabályzat alapján. Ezek sem tekinthetők immáron legitimnek, mivel jogilag új egyetem jött létre. Mivel pedig nem az új egyetem szabályzata szerint működnek, ezért a hallgatók eltilthatók attól, hogy belépjenek, illetve tagjai legyenek eme szervezeteknek. Nem lehet továbbá ifjúsági egyesület tagja hallgatói viszonytal (már) nem rendelkező személy.

„Mindezek után, tekintettel arra, hogy a legtöbb egyesület, úgy látszik, szabálytalanul alakult meg, és többé-kevésbé az egyetemen kívül álló tényezők befolyása alatt működik, javasolom, hogy az egyetem tanácsa oly hirdetmény és felhívás kibocsátását határozza el, amely szerint a Ferenc József Tudományegyetem által eddig elismert, vagy engedélyezett ifjúsági egyesületek itteni működésének jogalapja, azáltal, hogy ez az egyetem Kolozsvárra távozott, megszűnt, s ennél fogva a Horthy Miklós Tudományegyetem hallgatói ez egyesületekbe újonnan nem léphetnek be, s amennyiben eddig tagjai voltak, onnan kilépni kötelesek. Szabadságukban áll azonban a tfl. szabályzatnak megfelelően új egyesületeket alkotni.”⁷

⁵ NYIKOS GYULA: *A magyar deákság egységéért*. Szegedi Híd (1942) június 7.

⁶ KISS RÓBERT KÁROLY: *Gondolatok és tettek a revízió jegyében a szegedi egyetemen a két világháború között*. In: Újragondolt negyedszázad Szerk.: MIKLÓS PÉTER. Szeged, 2010. 110.

⁷ Csongrád Megyei Levéltár VIII. 5. (Horthy Miklós Tudományegyetem Rektori Hivatal iratai) 5. doboz 389/1940-41.

Az egység megteremtése érdekében intézett beszédében Szent-Györgyi kifejti, hogy az egyetem ősi küldetése ugyan az új ismeretek keresése és azok továbbadása volt, mára azonban a kötelességek téra kibővült. Az egyetem immáron nem csupán egyes kiválasztottak tanintézménye, hanem olyan iskola, ahova az állam küldi a fiatalok tömegeit, hogy a tudomány mélyére tekintsenek és felkészüljenek a közéleti pályára. A tudományos és közéleti felkészültség eléréséhez azonban az egyetemen ki kell alakítani a családiasság érzetét. Ez vonatkozik a professzor-diák és a diákok egymás közötti kapcsolatára. Ezért szükséges a diákegység. Saját szerepére vonatkozóan úgy véli, hogy a különféle bajtársi szervezetek széthúzása ellenére most már megérett az ifjúság az egységesülésre, de azt nem várhatjuk el, hogy a saját erejéből tegye.⁸ Másutt az alábbiak szerint határozza meg saját és az ifjúság feladatait: „Új szellem van itt kialakulóban és ez az új szellem már nem választja el a tanárt a diáktól, a katedrát a padoktól. Egységbe szeretném tömöríteni az ifjúságot, mint az ifjúság barátja: otthont akarok adni az egyetemen a hallgatónak. Ezt az otthont kötelességem megadni, mint rektornak. Mint hazafinak pedig az a kötelességem, hogy az ifjúságnak megadjam a lehetőséget a teljes lelki kifejlődésre. Öntudatos diákságot szeretnék, amely helyet kaphat az egyetem vezetésében, amely felelősségteljes emberré tudja nevelni magát, amely egyéniséggé válik. Ez a diákság hazafias kötelessége: így kell értelmeznie a diákságnak a hazafiság fogalmát. Egyéniséggé kell nevelni magát, hogy művelt, gerinces, egész ember legyen, mert a korok hibája, hogy nem embert, hanem tömeget nevel, amelyet egy-egy jelszóval bármilyen irányban el lehet téríteni és fel lehet használni. Ezért van szükség a diákegység megteremtésére, hogy széthúzó és sok irányban szerteágazó egyesületek helyett olyan közösség jöjjön létre, amelyben módja van az ifjúságnak megteremtenie azokat a lehetőségeket, amelyek az egyetemen kívüli továbbképzésben, klubéletben és minden egyéb vonatkozásban azt a célt szolgálják, hogy egyéniség, ember váljék a diákból. Ez eddig nem volt. Bizonyos érdekképviselőket létesítettek ugyan Budapesten, ezek azonban nem tudják intézni, nem tudják megoldani a vidéki problémákat.”⁹

A SzEI 1940. XII. 12-én az Auditorium Maximumban alakult meg Szent-Györgyi kezdeményezésére, aki feltette a kérdést az ott megjelent diákságnak, hogy akarnak-e egységbe tömörülni. Egyhangú felkiáltással üdvözölték az egységet, majd azonnal létrejött egy munkacsoport az alapszabály kidolgozására. Ezt követően nem sokkal Szent-Györgyi vitadélutánra hívja össze az egységmozgalmat, hogy az egyetemi oktatás és nevelés alapvető problémáit vitassa meg velük. A professzor szerint az ifjúságot meglepte, hogy az egyetem vezetése ily módon kikéri a véleményüket, „de aztán úgy belejöttek, hogy az egész délután kevésnek bizonyult a problémák megbeszéléséhez.”¹⁰

⁸ Négyszemközt Szent-Györgyi Albert professzorral. Magyar Nemzet IV. (1941) február 24. 3–4.

⁹ Szent-Györgyi Albert beszéde a diáksághoz a diákegység megteremtéséről. Délmagyarország XVI. (1940) december 14. 3.

¹⁰ Négyszemközt Szent-Györgyi Albert professzorral. Magyar Nemzet IV. (1941) február 24. 4.

A szegedi diákegység másik szószólója Halasy-Nagy József – filozófus, korábban a pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanára és rektora – volt, aki az univerzitással, a tudományok egységével állítja kapcsolatba a diákság egységességét. Méltatja Szent-Györgyi rektort, akinek először sikerült egységbe tömöríteni az ifjúságot az országban, akinek szavai a „szegedi hallgatóság lelkében meghallgatásra találtak az egyetem nagyszerű és az ifjúság sorsáért aggódó, meleg szívű Rector Magnificusának, az ifjúság lelkesedéssel sorakozott fel mögötte, hogy a széthúzást és az egyéni ambíciókat feledve egységesen igyekezzen megszervezni a maga cselekvéseit, s egységes terv szerint formálja a maga életét”. A korábbi helyzet elemzésénél kiemeli, hogy a dualizmusban a túlzott individualizmus, az egyénieskedés magányossá tette a fiatalt, a világháború után pedig az állástalansággal, a nemzet összes problémájával a vállán, de már szabadon választott egyesületeiben, közösségben vette fel a küzdelmet. A professzor szerint az, hogy immáron a diákegység formálódik, annak a jele, hogy ezek a nehéz idők múlóban vannak. A diákság feladata immáron már nem csupán a nemzetért vívott harc, hanem a diákevek minél teljesebb átélése, a kultúra és a műveltség közösségi élményekben való megélése, de továbbra sem feledve a nemzet iránti kötelességeinket. „A társadalmak életében az individualizmus, az egységre bomlás mindig a dekadencia jele. Nagy és teremtő korok a szellem teremtő egységében forrnak össze. Ezért az egység, amely itt Szegeden egyenlőre itt az egyetemen próbál kibontakozni, reményt ad arra, hogy a nemzet életében is túl tudunk jutni a széthúzás, a partikularizmus meddő és dekadens korszakán, s a közösséget teremtő ideák gyökeret vernek majd ebben az ifjúságban.” Írásában rámutat az egységmozgalom és az egyetem sikerének elválaszthatatlanságára és reményét fejezi ki, hogy Szent-Györgyi rektor a lehető legtovább kitart az egyesület mellett.¹¹

A rektor elsődleges célja olyan szervezet létrehozása volt, amelyet saját maguk által választott diákvezetők irányítanak, csak a diákságból verbuválja tagságát és a felekezetiiséget, valamint nélkülözi a fajvédő, antiszemita és sovíniszta hangozatokat.¹²

A mozgalom első évének legfontosabb feladata a szervezet kiépítése volt. Hivatásrendi alapon orvos-, vegyész-, gyógyszerész- és tanárjelöltek szakcsoportjára bomlott. Ezen túlmenően felállítanak feladatkörök szerint nyolc munkacsoportot. Ezek voltak a Magyarságismereti Munkacsoport, az Énekkar, a Magyar Szó Munkaközösség, Tisztképző Cserkészcsapat, Művészetkedvelők Munkaközössége, Fotókedvelők Munkaközössége, Sport Munkaközösség (SzEAC), Vallási

¹¹ HALASY NAGY JÓZSEF: *Az egység*. Szegedi Híd (1941) június 2.

¹² Szabó TIBOR – ZALLÁR ANDOR: *Szent-Györgyi Albert Szegeden és a Szent-Györgyi gyűjtemény*. (Tanulmányok Csongrád megye történetéből. XV.) Szeged, 1989. 50. Ezek a célok egyszersmind kritikái voltak az addig éppen az egyesületek által szétszabdalt diákélet struktúrájának, valamint főként a radikális Turul Szövetségnek, amely vezetői az egyetem tanárai voltak, míg tagságát nem csak az egyetemről toborozta, irányítását pedig az egyetem(ek)től független szerv látta el.

Munkaközösség (Mária Kongregáció, Bethlen Gábor Kör, Luther Szövetség). A szervezet vezetését titkosan választott bizottság intézte, míg külön bizottság jött létre a diákszociális ügyek vitelére.

A SzEI tagja lehetett a M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem minden beiratkozott rendes és Apponyi kollégista hallgatója (rendes tag), minden egyetemünkön tanult szigorló orvos, vegyészdoktorandusz, tanárjelölt és minden szegedi és Szeged környéki Kolozsvárott tanuló jogász (segítőtag).

A SzEI az egyetemi diákság jelentős részét olvasztotta magába. Az első évben a 650 hallgatóból mintegy 400 egyesületi tag. Érdekesség volt, hogy a mindaddig legnagyobb, részben rivális diákszervezet, a Turul Szövetségbe tartozó bajtársi egyesületek tagjai több mint 80%-ban a SzEI tagjai is voltak, sőt annak irányításában is részt vettek.¹³ Bár kritérium volt a belépésnél a keresztény származás (bizonyítottan a nagyszülőikig) a mozgalom első évében minden antiszemita megnyilvánulástól mentes volt.¹⁴ A felvételi kritériumok a délvidékiek – elsősorban szerbek – esetében is vizsgálathoz kötötte a felvételt. A döntés a SzEI tanácsának kizárólagos hatásköre volt, akik nemzethűségi és erkölcsi szempontokat is figyelembe vettek. A tagok bizonyos kritériumok alapján tagdíjat fizettek. A rendes tagok éves tagdíja az egyetemi tandíj 1%-a. Aki tehát fél évre 224 pengőt fizetett, egész évre 2 pengő 24 fillért, aki 112 pengőt, 1 pengő 12 fillért, aki 64 pengőt, 64 fillért s aki 32 pengőt, az 32 fillért fizet. A segítőtagok évi tagdíja 2 pengő. Aki a II. félévre akar beiratkozni, az tandíjának 0,5%-át, azaz az itt felsorolt összegek felét fizeti. A tagok különböző kedvezményekben – ingyenes kiadványok, kedvezményes színház és hangversenyjegyek stb. – részesültek.¹⁵

Részben Szent-Györgyi Albert személye miatt is a magyar sajtó egy része a kezdetektől gyanakodva figyelte az egység működését. A szélsőjobboldali Szegedi Új Nemzedék az alábbi szavakkal fogalmazza meg „kételyeit”: Ismeretes, hogy

¹³ Az addigi legerősebb egyesület, a Turul és a SzEI kapcsolata igen érdekes volt. A Turul országos szinten igyekezett elszigetelni a SzEI-t, ez azonban helyi szinten sikertelen maradt, miután a Turul helyi szervezetei közül a Rákóczi és a Botond Bajtársi Egyesületek beléptek a diákegységbe.

¹⁴ Mindez persze köszönhető Szent-Györgyi Albertnek, akinek a tevékenységét és személyét már 1930-tól és 1940-től – a SzEI megalakulásától – újult erővel támadták. 1930-ban, amikor elfoglalta az orvos vegytani tanszék vezetői tisztét, mint az angolszász iskolákban dolgozó tudós, egészen új szellemiséget képviselt. Megjelenése, diákjaihoz fűződő bensőséges, sőt baráti viszonya, könnyedsége legalább is meglepte tanártársait. A diákokkal való röplabdázás, fürdőzés – egy ízben meztelenül –, kötetlen beszélgetések, színházba és moziba járás teljes mértékben távol állt a tekintélyelvű magyar egyetemi szokásoktól. Nem csak a hétköznapi viselkedése, de az oktatásról alkotott képe sem egyezett a megszokottal. A magyar egyetemeket a kontinentális – németes – szellem jellemezte, ahol főként az elméleti tudomány ex katedra oktatása volt jellemző. Szent-Györgyi ezzel szemben igyekezett az angolszász modellt meghonosítani, ahol nagyobb szerep jut a kisebb csoportokban végzett gyakorlati munkának: Lásd bővebben: RALF W. MOSS: *Szent-Györgyi Albert*. Budapest, 2003. 81–92.

¹⁵ A SzEI. Szegedi Híd (1941) június 9.

az „egyetemi ifjúság újdonsült egyesülete a SzEI körül már megalakulása óta élénk vihar tombol. Az egyesületet, amely a Nóbel díjas rektor védnöksége alatt működik, a jobboldali lapok részéről ismételt támadások érték, mire a fővárosi zsidó és liberális lapok siettek baráti vállveregetésben részesíteni a klubéletben feloldódó egyetemista alakulatot. A fajvédő lapok nehezményezték, hogy a SzEI nem állítja első sorba az egyetemi ifjúság gyökeres nemzeti törekvéseit, így például, többek között a zsidó kérdést sem. Szemére vetették azt is, hogy a világnézetileg kevésbé igényes tagjait tömöríti magába.”¹⁶

A diákok számára a működését 1941-től kényszerűségből szüneteltető jogi kar főépületben felszabaduló helyiségeit átadják. itt közös munkával olvasót, büfét, sportszobát és társalgót alakítanak ki, amelyről így nyilatkozik a Szegedi Híd: „Ízléses, szép, tiszta, meleg környezetben kényelmes pihenést és jó társaságot. Az Otthonban a tagok rendelkezésére állnak a legkitűnőbb hazai folyóiratok, lapok. Tagjai szórakozását szolgálja rádiónk és lemezjátszónk, valamint különféle társasjátékok. Falatozónkban pedig minden SzEI-s hallgató olcsón kaphat ízletes reggelit, uzsonnát, vacsorát.”¹⁷

A berendezést 2000 pengővel támogatja Back Bernát zsidó származású és liberális gondolkodású felsőházi képviselő. Az pedig, hogy bár kérte, de a Turul Szövetség nem kapott helyet a főépületben, csak olaj volt a tűzre. Mindezek okot szolgáltatott arra, hogy a szélsőjobboldal rögtön az egyesület megalakulása után céltáblájára vegye azt.¹⁸

A SzEI-t keresztényellenességgel, szabadkőműves és zsidóbarát motívumokkal gyanúsították, holott az első perctől kezdve sem titkolták a szervezet „keresztény és magyar” jellegét, valamint többféle módon tettek tanúbizonyságot hazaszeretetükről. „A SzEI az egyetemi ifjúság egység utáni vágyából megszületett hivatásrendi alapon megépített egyetemi ifjúsági szervezet. Feladatának tekinti a szegedi gondolat, a keresztény, magyar eszme szellemében megindult nemzeti újjáépítési program vállalását. S mert mi nem ragasztottuk ki ezt minden utcáron és nem üvöltöttük torkunkszakadtából és féltéglával melletverő hősiességgel, megrágalmaztak minket, hogy nem vagyunk keresztények és magyarok. Pedig éppen kereszténységünkéből következett, hogy nem vertük nagydobra. Mi így tanultuk az evangéliumból: Ne kürtölj magad előtt, mint a képmutatók teszik a zsinagógákban s az utcákon, hogy dicsérjék őket az emberek.”¹⁹

¹⁶ A SzEI nem tűr meg tagjai között zsidókat, vagy zsidó származásúakat. Szegedi Új Nemzedék XXIII. (1941) március 30. 8.

¹⁷ A SzEI. Szegedi Híd (1941) június 9.

¹⁸ SZABÓ – ZALLÁR 1989. 54. A Nemzetőr című „turulista”lap pár szalagcíme: „Megnyílt Szegeden az első magyar diákbár liberális támogatással és amerikai társasjátékokkal” és a „Mi az igazság a szegedi diákbár és Back Bernát, valamint a betolakodó zsidók körül” című cikkeiben állította pellengérré a diákothron kezdeményezését.

¹⁹ Keresztény és magyar. Szegedi Híd (1941) május 7.

Ami pedig a SzEI és az antiszemitizmus kapcsolatát illeti, megállapítható, hogy a megalakulás után, részben Szent-Györgyi hatására nem került napirendre a zsidókkal kapcsolatos viszony értelmezése. Szent-Györgyi az antiszemitizmust a hazafiság ellen elkövetett bűnnek tartotta, a SzEI pedig a tekintély előtt meghajolva nem feszegette tovább a kérdést. Bár a felvételi szabályzat tiltotta a zsidó hallgatók felvételét, az egyesület bizonyos rendezvényein – a jobboldali támadásokat is kihívva maguk ellen – megjelenhettek a zsidó hallgatók is.

Gyökeres fordulatot jelentett az 1941/42-es tanév, amikor a leköszönő Szent-Györgyit Kogutowicz Károly váltja a rektori székben, aki gondolkodásmódjában sokkal kevésbé volt liberálisnak tekinthető.²⁰ Ez az álláspont 1942 elején mutatkozott meg, amikor újabb antiszemita megmozdulások bontakoztak ki 3 zsidóhallgató felvételével kapcsolatban. Nyikos-Strauss Gyula – a SzEI vezetőjeként – nemcsak támogatta, de élére állt a mozgalomnak, sőt további megmozdulásokat is sürgetett.²¹ Az egyetemi bajtársi egyesületek aláírták az egyetem „zsidótlánításáról” szóló memorandumot a SzEI-vel, amely ezek után az események élére állt. A diákság kéréseit továbbították a törvényhozás és az egyetem tanácsa felé. Legnagyobb „eredményként” ígéretet kaptak, hogy a most még elsőéves zsidó hallgatók 4 éven belüli elballagásával – miután újakat nem vesznek fel – megvalósul a „numerus nullus” a szegedi egyetemen.²²

A SzEI 1941 májusában önálló lapot indított Szegedi Híd néven, míg elsősorban természettudományos szaklapként indul meg a Phlogiston. A Szegedi Híd az egyesület közéleti lapja volt, amelyben az egyesületi élet mellett kulturális, illetve az egyetemmel foglalkozó témák jelentek meg. A cikkeket a hallgatók írták, állították össze és a kiadásért is ők feleltek, de minden számban biztosítottak helyet egy-egy professzor vagy neves közéleti személyiség számára is. A lap 1941 májusától változó időközönként jelent meg, amelynek az volt az oka, hogy a szerkesztők az összegyűlt anyag minőségét fontosabbnak tartották annál, hogy határozott időközönként, de esetleg nem megfelelő belbecssel jelenjen meg a lap. A lapba minden hallgató szabadon írhatott, a cikk sorsáról a szerkesztőség előzetesen döntött.²³

A SzEI azonban igen gyümölcsöző munkát valósított meg az egyetemisták körében, mint ahogy azt Nyikos Gyulának, az egyesület vezetőjének az 1941-42-es évre vonatkozó beszámolója is tükrözi: „*Nyikos Gyula a SZEI ifjúsági elnöke tájékoztatta a megjelenteket az eddig elvégzett munkáról. A SZEI a múlt évben gazdag programot valósított meg. Tartott 24 tanácsülést, 5 nagygyűlést, igen sok*

²⁰ Szent-Györgyi Albert után Koch Sándor geológus, földrajztudós lesz a SzEI úgymond tanárelnöke. A tanárelnökök mellett ifjúsági elnökök vezették a szervezetet.

²¹ Kogutowicz rektor közölte az ifjúsággal az egyetemi tanács határozatát. Délmagyarország XVIII. (1942) március 23. 3.

²² *Numerus nullus iudeorum a szegedi egyetemen.* Szegedi Híd (1942) június 15.

²³ *A Szegedi Híd a Szegedi Hídről.* Szegedi Híd (1941) október 6.

munkaközösségi összejövetelt. Kolozsváron 3 napos egységnapokat rendezett, a hallgatók nyáron önkéntes munkatáborban dolgoztak. A tél folyamán kéthetes népfőiskolai tanfolyam volt a szegedi egyetemen a SZEI rendezésében, az ifjúság közvéleményének az egység felé irányítására Pécsen, Debrecenben, Kolozsvárott tevékenykedett a SZEI, kiadta a Szegedi Híd öt számát és a Phlogiston három számát, 6000 példányban 3 röpiratot bocsájtott ki, amelyben a Turul válságával és az egységmozgalommal foglalkozott. Részt vettek az ifjúsági nagybizottság balatonszántódi gyűlésén, a Magyar Szó munkaközösség hét műsoros délutánt rendezett, Tápén megindult az ethnográfiai, szociográfiai gyűjtés, s ez a munka most is folyik.”²⁴

Az Egyetemi Színjátszó Társaság és a tragikus kimenetelű Hamlet előadás

A még Szent-Györgyi Albert által létrehozott Egyetemi Színjátszó Társaság 1941. április 1-jén mutatkozott be Shakespeare Hamletjének bemutatásával. A bemutatóra kiadott könyvecske tartalmazza a Nobel-díjas professzor gondolatait az egyetemi színjátszás fontosságáról és abbéli óhajáról, hogy Szegedet az egyetemi színjátszás fellelőjévé tegye.²⁵ A darab rendezője Horváth István első éves bölcsészhallgató, a főbb szerepeket Szász Károly, Stachó Lajos, Tárnok Éva és Tóth Kata kapták. Bár a jobboldali sajtó fanyalogva ír Hamlet „időszerűtlenségéről”, az előadás végül átütő sikert arat. A darabra – így a nem sokkal később hasonló sikert arató kolozsvári előadásra is – az országos sajtó is méltatólag figyel fel. A Hamletet ért bírálatokra így reagál a Szegedi Híd: „Egészeben kellene itt ismertetni Féja Géza cikkét, aki neveltségessé zúzta a ránk pörlekedő, Hamlet előadásunktól magyar életünket féltő »örök bölcséket«. Vagy Németh László cikkét, aki a magyar színpadi élet megújulásának forradalmát látja színjátszóink megmozdulásában és így ír rólunk: »...kísérletnek sem utolsó, hogy kik viszik a magyar színjátszásban végül is többre: akik magas szellemi munkával és étellel eltelten, mint műkedvelők az ifjúság színjátszó képességeit szolgálatukba állítják, vagy a profik, akik éjjel-nappal színházban játszanak, de csak ritkán színdarabokat.« És valószínűleg nem a lekicsinylés és a honféltő tudáskosság íratja vele azt, hogy: »Míthogy szerzőt keresve egyikük az én nevemet is kimondja : alig állhatom meg, hogy ne jelentkezzem.« A SZEI színjátszó társaságát azonban elsodorta rövid úton az idő. 1941 őszén ugyanis az egyetem vezetésében változás állott be. Szent-Györgyit a konzervatívabb Kogutowicz Károly váltotta fel, aki nem tekintette szívügyének a színjátszók működését.²⁶ Pedig az 1941/42. évi repertoár

²⁴ *Gazdag programot valósított meg a múlt évben a Szegedi Egyetemi Ifjúság.* Délmagyarország XVIII. (1942) október 29. 5.

²⁵ *Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében: válogatott dokumentumok.* Szerk.: Hegyi András. Szeged, 1987. 256. (175/c. dokumentum)

²⁶ Az az évi repertoárban még szeptemberben műsorra veszik.

igen színesnek bizonyult, hacsak a műsortervet tekintjük: Aischylos, Sophokles és Aristophanes műveiből vett megfelelő részek mellett egy középkori misztérium és egy mirakulum „ioscenálása”, de tervezték Shakespeare, Moliere, Calderon, Goethe, Schiller, Ibsen, Hugo és egészen modern szerzők bemutatását is. A magyar dráma arculatát igyekezett volna bemutatni az „Az három keresztény leánytól” az „Ellák”-ig. Ugyancsak tartalmazta a műsorterv a modern magyar lírikusok verseiből összeállított szavalódélutánt: „*a szép magyar szó délutánja*” címmel. Két ősbemutóra került volna még sor, az egyik Petőfi Sándor: Tigris és Hiéna c. színműve, „*amely, bár magán viseli a Shakespeare és a romantikus sturm und drang minden jegyét, mégis annyira „petőfies”, mégis annyira a miénk, hogy némi átdolgozás után méltóbban nem ünnepelheti az ifjúság nemzetünk nagy szabadságünnepét, március 15-ét, mint ezen dráma előadásával*”. a másik tervezett bemutató Németh László: Bethlen Kata c. történelmi színműve lett volna és még néhány Tömörkény egyfelvonásos²⁷

A SzEI vezetésében is új erők kerültek vezető szerepbe, így borítékolható volt a színjátszó társaság sorsa. Nemcsak a társulat felbomlása borzolta fel azonban a kedélyeket 1941 őszén, hanem a darab rendezőjének, a zsidó származású Horváth Istvánnak és egyik főszereplőjének, Tóth Katának a románca is, amely a szülői ellenzésnek köszönhetően – egyes források szerint a zsidókat sújtó korlátozó törvények állottak a háttérben – az öngyilkosságba kergette a fiatalokat.²⁸ Az egyik napilap a fiatalok kiemelkedő életpályájának méltatása után az alábbiakban tapogatózik az öngyilkosság körülményeiről. „*Ifj. Horváth István pályafutása az idén szenvedte az első törést. Személyi okmányai alapján kiderült, hogy a színjátszó társaságban nem vihet tovább vezető szerepet, s kitűnt egyúttal az is, hogy Tóth Katához fűződő barátságát, amely idő közben romantikus szerelemmé fejlődött nem szentesítheti törvényes házasság.*”²⁹

A gyilkossággal szinte minden lap foglalkozott. Csupán egy pár szalagcím a másnap – 1941. október 20.) megjelent lapokból: „Két diákját gyászolja a szegedi egyetem” (8 órai újság), „A szegedi diákszínház rendezősenije volt a Carlton egyik halottja (Független Magyarország, 1941. október 20.), „A szegedi diák-Hamlet rendezője és főhősője együtt mentek a halálba” (Hétfő Reggel), „A Carlton öngyilkosai” (Pesti Hírlap 1941. október 21.). A lapok szerint a fiatalok ciánnal mérgezték meg magukat, és búcsúlevelet is hagytak, de annak tartalmát nem ismerhette meg a nagyközönség.

²⁷ *Színjátszó társaság*. Szegedi Híd (1941) október 15.

²⁸ SZÉKELY LAJOS: *Szegedi egyetemi színjátszás 1941-ben*. In: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében – fejezetek hat évtized történetéből. Szerk. Hegyi András. Szeged, 1982. 157–160.

²⁹ *Két diákját gyászolja a szegedi egyetem*. In: 8 órai újság XXVII. (1941). október 20. 3.

Munkaközösségek

Az egyetemi színjatszáson kívül a SzEI más területeken is igyekezett aktivizálni tagjait specializálódott munkaközösségekben. A Magyarságismereti Munkaközösséget az az igény hívta életre, amelyet korábban az Alföldkutató Bizottság, az ifjúsági szervezetek – főként a Bethlen Gábor Kör – agrársettlemment mozgalmi korábban már hasonlóképpen fogalmaztak meg.³⁰ A hungarológia „népünk múltjával, testi és lelki alkatával, szellemi értékeivel és természeti életfeltételeivel, a jelen problémaival és a jövő törekvéseivel foglalkozik. Magába foglalja a magyar történetet, földrajzot, néprajzot, társadalomrajzot, antropológiát, valamint a magyarság minden egyéb megnyilvánulásának alapját, a magyar nép és táj teljes megismerését. A munkaközösség létszáma nem volt nagy, tagjai elsősorban a bölcsészhallgatókból került ki. A munkaközösség vezetője Kiss Sándor volt.³¹ A szemináriumi foglalkozások alapvetően illeszkedtek az egyetemen tartott hasonló tárgykörű előadásokhoz. A szemináriumok az elméleti ismeretek mellett a hungarológia irodalmának folyamatos figyelemmel kísérését is jelentették. A munka jelentős része fókuszálódna a szegedi helytörténeti ismeretek elsajátítására. A program fontos részét képezi a gyűjtőmunka és olyan különlegesnek tetsző feladatok is, mint a táncházak tartása, a népismeret jelentős íróinak meghívása, valamint népfőiskolák működtetése a nyári időszakban stb.³² 1942 márciusában például Németh László író volt a meghívott vendég: *Németh László két előadást tartott az est folyamán. Az első részben »A magyar szellem három csodája« címen tartotta meg előadását. Kifejtette, hogy az első csodát abban a hatalmas szellemi fellendülésben látja, amely Mária Terézia és József császár németesítő törekvése után, ennek a németesítő törekvésnek ellenére következett el Magyarországon. A második csoda a legutóbbi századfordulón jelentkezett, amikor az Ady körül csoportosuló írógeneráció megújította, elmélyítette, egyúttal európaivá tette a magyar szellemet, a harmadik csodát napjainkban észlelhetjük, amikor a népi talajból újul meg a magyar szellem. Az est második részében az »Értelmiség önérzete« címen tartott rendkívül érdekes előadást Németh László, aki az értelmiség jelentőségét a tömeg feletti fölényében jelölte meg. A nagytermet színültig megtöltő közönség mindkét előadás után sokáig és lelkesen tüntetett Németh László mellett.»³³*

³⁰ Agrársettlemment: eredetileg Nagy-Britanniában kibontakozó mozgalom, melynek keretében a fiatalok a falusi és tanyasi lakosság mellé „kiteleplülve” tanulmányozzák annak szokásait, életmódjait.

³¹ Kiss Sándor volt, aki később a német megszállás idején az ifjúsági ellenállás egyik vezetője lett, majd 1945 után a Független Kisgazdapárt képviselője és a Parasztszövetség igazgatója. A kommunisták később perbe fogták, de mivel bizonyítani ellene semmit nem tudtak, ezért elengedték, bár élete végéig fizikai munkát kellett végeznie.

³² IFJ. KRISTÓ NAGY ISTVÁN: *Magyarság és egyetem*. Szegedi Híd (1941) június 13–14.

³³ *Németh László az egyetemi ifjúság márciusi estjén*. Délmagyarország XVIII. (1942) március 15. 8.

A magyarságismereti munkaközösség kezdeményezésére indítja meg a SzEI népfőiskolai programját. 1942 januárjában a város hivatalos szerveivel, a KALOT-tal és a KIE-vel együttműködésben határozzák el a tanfolyam indítását a „magára hagyott” paraszti, iparos, ill. kereskedő ifjúság tudásszomjának kielégítése céljából, valamint „*felébreszteni az érdeklődést, a kultúrvágyat az ifjúságban (majd utómunkával levelezéssel, látogatással ezt ébren tartani), vágyakozást, szeretet támasztani a magyarság értékei iránt, megcsillogtatni egy jobb és új magyar élet lehetőségét, indítást adni, megtanítani az ifjúságot arra, hogyan használja a szemét, fülét, hogyan lásson, hogyan olvasson...*”³⁴ A népfőiskola programja a napi meghatározott rendszer szerint volt felépítve. A reggeli felkelés, mosakodás, ima, megbeszélés után előadások következtek, majd este a vacsora után zenés, táncos megbeszélést követően az ima után tértek nyugovóra a résztvevők. Az előadások két csoportra oszlottak, így a valláserkölcsekre – külön katolikus és protestáns –, valamint az ifjúság igényeit leginkább szem előtt tartó tudományos előadásokra. Az előadások mellett gyakorlati jellegű foglalkozások is voltak „Látóút” elnevezéssel, melynek keretében egy-egy az előadásokhoz kapcsolódó intézménybe látogattak, testközelből megtapasztalva az ott folyó munkát és viszonyokat.³⁵

A magyar nyelvészet és irodalom elmélyültebb művelése és népszerűsítése volt a célja a Magyar Szó munkaközösségnek, amely népszerűsítő előadássorozatokkal próbálta közelebb hozni az ifjúságot a magyar nyelv és poézis világához. A munkaközösség 1941. október 8-án tartja alakuló ülését. Programjában szerepelnek többek között a hallgatók által rendezett szavalóestek, drámatörténeti, irodalomelméleti előadások.³⁶

Az egyetemen 1924 óta működött énekkar. Ez azonban csupán a férfiak számára volt elérhető, az egyetem elvégzése után pedig a tagok elhagyták a kórust is. A nagy számú női hallgató jelentkezése, valamint az eltávozók pótlása miatt a SzEI létrehozta saját egyesületi vegyeskarát. A férfikar vegyeskarrá bővítését indokolta az az elgondolás, miszerint „*az európai énekkari kultúra alapjai az ókori görög kórusok egyszólamú énekeiben gyökereznek. A VIII. században többszólamú énekké fejlődik, majd a X. században indul meg a vegyeskari szólamokra való tagolódás. A kórusi szerzemények túlnyomó többsége a XVIII. század végéig*

³⁴ KERÉKES AURÉL: *Népfőiskolai tanfolyam Szegeden*. Szegedi Híd (1941) december 11–12.

³⁵ *A népfőiskolai tanfolyam munkarendje*. Szegedi Híd (1941) március 4. Néhány előadás cím: Az egészséges lakás, falu, tanya, Magyarország gazdasági földrajza, A magyar földkérdés, Szövetkezésben az erő, A falugazdaság megújulása.

³⁶ Összejövetelek az első félévben: Modern magyar lírikusok – szavalódélután Csongrádon, Reményi-délután az Auditorium Maximumban, Drámatörténeti bemutatóelőadás az Auditorium Maximumban: Perzsák (részlet), Sophokles: Antigoné (részlet), Szent György – középkori miráculum, Akárki – középkori moralitás (részlet). A SzEI munkája az elmúlt félévben. Szegedi Híd (1942) március 1.

vegyeskarra készült. Az énekkari kultúra legkimagaslóbb művelői a „római iskola” fejedelmei, a klasszikus „capella irodalom” mesterei: Palestrina, Vittorio, Allegri stb. 4, 5, 6, 8, sőt ennél is több szólamú vegyeskarra írták kórusaikat. A zeneművészet nagy klasszikusai is leginkább a vegyeskart foglalkoztatják énekkari műveikben. Bach passióiban, Handel zenedrámáiban, Haydn, Mozart és Beethoven nagy, vokális alkotásaiban mindenkor hálás szerephez jut a vegyeskar”. Nemcsak az egyetemes, de a magyar zenei hagyományok is indokolták a többszólamúságot lehetővé tevő vegyeskar létrejöttét, főként, ha az „igazi népzenei” hagyományunkra gondolunk, vagy Liszt Ferenc énekes műveire, esetleg Kodály kórusműveire.³⁷

A fényképezés népszerűsítése, a művészi fényképezés fejlesztése volt a célja a SzEI fotó-munkaközösségének létrejöttében. Pályázatot hirdetnek, hogy mindenki saját munkakörén belül készült fényképeivel szerepeljen. A célok eléréséhez természetesen elméleti és gyakorlati előadások tartását ugyancsak tervezték. Az elméletbe beletartoztak a fényképezés történetéről, az anyagismeretről, fényképezési vegy- és fénytan, valamint a fényképezés eljárásairól szóló ismeretek oktatása. Ezenkívül fotókirándulásokat, illetve kiállításokat szerveztek tagságuknak és a nagyobb nyilvánosságuknak.³⁸

1942 tavaszán alapítják meg a Szegedi Egyetemi Ifjúság önkéntes munkaszolgálatos csoportját azzal a céllal, hogy a háborút viselő országban a diákság ilyen módon, a közmunkák vállalásával járuljon hozzá a terhek elviseléséhez.³⁹ A fiúkat Bonchidára, a lányokat Kolozsvár és Beszterce közé küldi a munkaszolgálatosok országos főparancsnoksága, hogy ott „építsék az országot, ásóval, csákánnyal”. A munkában a SzEI elnöksége, így Nyikos Gyula ifjúsági elnök is részt vett. Az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Önkéntes Nemzeti Munkaszolgálatának (E.Ö.M.) élén a főparancsnok állt, támogató szerve az Értelmiségi Munkanélküliek kormánybiztosa volt. Pénzügyi háttérét a kultuszminisztérium költségvetési fejezetéből biztosították. A táborok élén táborparancsnok áll, akiket külön vezetőképző tanfolyamon készítenek fel.

A táborok életéről így számolt be egy akkori sajtó hasábjain egy munkaszolgálatos: „Reggel 5 órakor harsog a kürt és a napostiszt vezetése alatt pár pillanat múlva már folyik a testedző reggeli torna. Nagyszerű látvány 70 magyar legény ritmikus mozgása a hajnali fényben. 10 percnyi gyakorlatozás után a fiúk mosakodáshoz, tisztálkodáshoz fognak s magukat épp úgy, mint a táborkörletet (barakkok, melléképületek stb.) katonás rendbe hozzák. 6 órakor reggeli (kávé, tej, köménymagos leves), negyed 7 órakor zászló felvonás és

³⁷ IFJ. KERTÉSZ LAJOS: A Szegedi Egyetemi Ifjúság vegyeskara. Szegedi Híd (1941) december 14.

³⁸ Fényképezzünk. Szegedi Híd (1941) október 10.

³⁹ Indulnak a szegedi egyetemisták a SzEI munkatáborába. Délmagyarország XVIII. (1942) június 24. 7.

reggeli ima, utána felszerelés átvétele és kivonulás a munkahelyre. A zsemleszínű zsávolyruhában elvonuló, nótázó század büszkén halad a munkahely felé. Feszülnek az izmok, omlik a göröngy, működik az ásó, csattog a csákán és fél 10-kor már farkasétvággal várja a második reggelit a munkaszolgálatos, amit a bajtárszakács segítségével talicskán hoz a készülség valamelyik tagja. Most lekváros, mézes, vagy vajaskenyeret kapnak. 10 órakor újra kezdődik a munka és 13 óráig tart. Bevonulás szerszámtisztítás, mosakodás s már zúg is a napos hangja: kihallgatáshoz sorakozó!

Mint a katonánál, itt is a kihallgatáson történik a szolgálat átadása, átvétele, kérelmek meghallgatása.”

A délutáni pihenő után katonai kiképzés, majd 18 órától katonai, műszaki és a nemzeti öntudattal kapcsolatos előadásokat hallgattak. Az előadások után vita zajlik, majd tábortűz és kötetlen beszélgetés zárja a napot.

„Péntek kubikos nap. Ekkor 9 óra tartamú műszaki munka, s a hideg ebédet (szalonna, kenyér, stb.) a munkahelyen fogyasztja el a század. Péntek este kimenő nincs. Vasárnap eltávozást kaphat a munkaszolgálatos, indokolt esetben (halál, vizsga, sorozás) pedig szabadságot is. Egyébként az öt hetet a táborban kell tölteni, az E.Ö.M fegyelmi és szervezeti szabályzatának megfelelően.”

A cikk szerzője kiemeli a táborok jellemformáló erejét, valamint azt a szellemi élményt, amit a különféle szakon tanuló, az ország különböző tájegységeiről verbuvált diákságnak diskurzusa nyújt. A munkatáborok fejlődésének lehetőségét az egyetemi ifjúsági szervezetek aktivitásának növekedésében látja.⁴⁰

A SzEI működése során – a Szegedi Híd hasábjain is – nagy hangsúlyt fektetett a kötelező testnevelés bevezetésének ügyére. Az egyesületnek e mellett saját sportszakosztálya működött – amely szervezetileg már a kolozsvári időszakra nyúlik vissza – SzEAC néven.

Az önkéntes munkatáborokban való részvétel jelzi azt az aktivitást, amellyel a SzEI próbál hozzájárulni a háborús időszak terheinek viseléséhez. A későbbiekben a SzEI-n belül két zászlóalj is létrehoznak – a Görgeyt és a Táncsicsot - amennyiben konkrét harci cselekményekhez szükség lenne rájuk, bár ezek bevetésére később nem kerül sor. A SzEI – bár Szent-Györgyi Albert nyomán az angol közeledés híve volt – mivel 1944-ben nyilvánvalóvá vált, hogy a szovjetek vezetésével történik meg az ország „felszabadítása”, ezért a nácik ellen támogatják őket.⁴¹

A SzEI 1944-ben az egyetem Budapestre, majd Sopronba való költözése előtt feloszlott.

⁴⁰ SÓVÁGÓ GÁBOR: *Az ifjúságról és az E.Ö.M. munkatáborokról*. Szegedi Híd (1942) június 12-13.

⁴¹ KRISTÓ NAGY ISTVÁN: *Egyetemisták az ostromgyűrűben*. In: <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=70&lap=0>

A Szegedi Egyetemi Ifjúság 1940-es megalakulásával a pezsgő egyesületi életbe új színt hozott. Az egység gondolata később Kolozsváron is szárba szökken, de Debrecenben is történtek kísérletek az egység megteremtésére. A fővárosban hagyományosan erős Turul miatt nem lehetett szó hasonló eredmények eléréséről. A SzEI azonban nemcsak egységtörekvései miatt jelentett újdonságot, hanem – amint azt a munkacsoportok hihetetlenül gyümölcsöző munkája is tükrözi – aktív kulturális elhivatottsága, a szellemi önkifejezés lehetőségeinek folyamatos keresése miatt is. Az egyesület életére óriási befolyást gyakorolt első mentora, alapítója és tanárelnöke Szent-Györgyi Albert, aki saját életszeretét, reneszánsz mentalitását próbálta beoltani a fiatalokba. A professzor által favorizált ideák – a testedzés fontossága, a tanár-diák viszony konvencionálisának lazítása, a színjátszás szeretete és fontossága, a nem jelszavakban kimerülő hazaszeretet stb. – egyben mind-mind a SzEI zászlajára tűzött prioritások is voltak. A nem hagyományos elvek alapján működő szervezet ezért sokszor vált a radikális és politizáló egyesületek és a szélsőjobboldali sajtó céltáblájává. Mindezek ellenére a szervezet példaadó módon visz új színt az ifjúsági életbe és mutatja meg, hogy az addigi, főként a politikai és az ideológiai klisék keretei közé szorult egyesületi életbe miképpen lehet új életet lehelni a hagyományok és a hazaszeretet értékeinek megtartása mellett is.